

SZÜLŐK ISKOLÁVAL KAPCSOLATOS ATTITÜDJEI, TELJESÍTMÉNYATTRIBÚCIÓI ÉS GYEREKEIK TELJESÍTMÉNYE*

MOLNÁR ZSUZSA

(PhD hallgató)

József Attila Tudományegyetem, Pedagógia Tanszék, Szeged
E-mail: mozs@sol.cc.u-szeged.hu

A tanulók iskolai teljesítményét nagyon sok minden meghatározza. Ezeket a tényezőket a kutatók tudományos módszerekkel vizsgálják: például a gyermek intelligenciája, a tanár, a tanítási körülmények stb. lehet meghatározó az iskolai eredmények szempontjából. A teljesítmény eredetéről természetesen nemcsak a kutatóknak, de a mindennapi embereknek is vannak elképzelései. Érdekes lehet megvizsgálni, milyen kép él erről a kérdéstről a szülők fejében? Mit gondolnak tehát a szülők gyerekeik teljesítményének az okáról? Befolyásolja-e ez a gyerekek teljesítményét? És milyen módon?

A tanulók az iskolában tanulnak, de tanulnak otthon is. A szülők többsége segíti gyermekét valamilyen módon a munkájában. Milyen módon segítnek? Mi határozza ezt meg? Összefügg-e ez azzal, hogy minek tulajdonítják gyerekeik teljesítményét?

1999 tavaszán kérdőíves vizsgálatot végeztünk Szeged négy általános iskolájában, harmadikos gyerekek szüleinek körében, hogy a fenti kérdésekre választ kapjunk. Felmértük a szülők gyerekeikről kialakított képét, ami nagyon pozitív. Vizsgáltuk azokat a módszereket, melyekkel a szülők megpróbálják növelni gyerekeik teljesítményét, azt, hogy hogyan segítenek az iskolai munkában. Ez nem mutatott összefüggést a szülők teljesítményattribúciójával. Feltártuk a szülők véleményét, elvárásait az iskolával, a teljesítménnyel kapcsolatban, ezek igen sokrétűek voltak.

Más vizsgálatokkal összhangban azt találtuk, hogy az anya iskolai végzettsége összefügg a tanulók teljesítményével. A szülők, amikor segítenek a tanulásban, elsősorban a pillanatnyilag legyőzendő problémákat részesítik előnyben, nem foglalkoznak nagymértékben a hosszú távú fejlesztéssel. A szülők a jó teljesítményt elsősorban a gyerekeknek, és legutoljára maguknak tulajdonítják.

Kulcsszavak: szülői nézetek, attribúciók, iskolai teljesítmény, szülői attitűdök, harmadik osztály

* Köszönettel tartozom dr. Kőrössi Juditnak, a József Attila Tudományegyetem Pszichológiai Tanszék adjunktusának a munkámban nyújtott segítségéért.

ELMÉLETI MEGFONTOLÁSOK NÉHÁNY VIZSGÁLAT TÜKRÉBEN

A tanulók teljesítményére nagyon sok tényező befolyással van. Igen fontos az a családi háttér, melyben a gyermek felnő. Ez a környezet közvetlenül is hatást gyakorol a gyermekre, de fontos szerepet játszik a szülők világról alkotott képe, illetve cselekedetei is. Konkrétabban igen meghatározó lehet a szülők oktatásról vallott képe, s az anyagi és szociális erőforrások is (SCHNEIDER, COLEMAN, 1993). Ezek az erőforrások szoros kapcsolatban állnak a szocioökonómiai státussal (SES), ami fontos előrejelzője a sikernek. A magasabb gazdasági-társadalmi státusú családból származó gyerekek jobb eredményeket érnek el teljesítménytesztekben, a középis- kolát többen fejezik be közülük, és nagyobb valószínűséggel tanulnak tovább. A kutatások alapján a szülők gyerekeik teljesítményével kapcsolatos elvárásai optimisták, jó eredményekben reménykednek. A szülői elvárások összefüggenek a teljesítmény percepciójával is (HALLE, KURTZ-COSTES, MAHONEY, 1997).

A célból, hogy a gyerekek teljesítménye javuljon, a szülők segítenek gyerekeiknek a házi feladatban, például tutori szerepkörben; ellenőriznek, a gyerekek munkáját strukturálják, esetleg plusz feladatokat adnak (CHAO, 1996). A vélt vagy valós problémákon való segítség lehet *belső*, azaz családon belüli, amikor a szülők, testvérek segítenek; vagy *külső*, amikor magántanárt fogadnak, az iskolától kérnek segítséget vagy segédkönyveket használnak (CRYSTAL, STEVENSON, 1991). Más szempontból osztályozva a segítségadás formáit, egyes szülők általában a tanulásra koncentrálnak (pl. megtanítani tanulni a gyereket – indirekt módszer), vagy csak az adott, problematikusnak látszó területre (direkt módszer). A kutatások tapasztalatai alapján a szülők elsősorban a direkt módszert használják, hogy segítsék gyerekeik iskolai munkáját (házi feladat ellenőrzése, közös tanulás).

A szülők csak azáltal, hogy hisznek valamiben (pl. miből fakad a jó a teljesítmény), hatással lehetnek a teljesítményre (CHAO, 1996). Érdekes módon a szülői vélemények jobban összefüggenek a gyerekek teljesítményével, mint a tényleges (bevallott) nevelői viselkedés. A teljesítményt nemcsak az elvárások határozzák meg, hanem a szülők azon képessége is, ahogyan ezeket közvetíti a gyermek felé (HALLE, KURTZ-COSTES, MAHONEY, 1997). A különböző népcsoportok (pl. japán, kínai) képviselőinek vélekedései az iskolával, a tanulással, az iskolai problémákkal és azzal kapcsolatban, hogy ezeken a problémákon hogyan lehet segíteni, eltérnek, és ez meghatározza gyermekeik teljesítményét. Azokban a közösségekben, melyekben úgy tartják, hogy a tudás, az iskola értékes, ott nagy elvárásokat támasztanak a gyerekekkel szemben, és jobb a tanulók iskolai teljesítménye. Az ilyen családokban a szülők általában autoriter nevelési stílust alkalmaznak, így próbálják a gyerekek viselkedését befolyásolni (CHAO, 1996).

Mint minden ember, a szülők is szeretnék tudni, milyen ok húzódik meg bizonyos események mögött, jelen esetben a gyerekeik teljesítménye mögött. Az attribúciós folyamat következtében feltárt vélt vagy valós okok meghatározzák a személy viselkedését. Így, ha egy szülő azt gondolja, hogy a gyerekek teljesítménye nagyrészt öröklött tényezőkön múlik, kevésbé fogja gyerekeit ösztönözni, kevésbé fog segíteni neki a tanulásban, hiszen ezzel az adottságokon nemigen változtathat.

A különböző elméleti munkák eltérnek abban, mit gondolnak arról, hogy mi játszsza a döntő szerepet az oktatáson át történő tanulás folyamán.

Heider a személyt naiv tudósnek tekintette, aki a megtapasztalt eseményeket a logika szabályai szerint dolgozza fel (SZABÓ, 1997). Szerinte a cselekvés forrásai feloszthatók külső (környezeti) és belső (személyes) okokra. A megfigyelő feladata, hogy eldöntse, melyik eset áll fenn. A megfigyelő először mindig külső (helyzeti) okot keres, ha ilyet nem talál, akkor következtet személyes tulajdonságra. Ha belső okra következtetünk, még el kell döntenünk, hogy a cselekvést az erőfeszítés vagy képesség megléte (vagy hiánya) okozta.

Jones és Davis a megfelelő következtetés elméletét dolgozta ki (HEWSTONE, ANTAKI, 1995). Szerintük az első lépés a szándékosság eldöntése. Ha szándékosnak tekinthető a cselekedet, el kell döntenünk, hogy ismeret vagy képesség okozta-e? Azaz: tudta-e a személy, hogy ez lesz viselkedésének következménye? Képes volt-e a cselekedetet végrehajtani? Amennyiben úgy látjuk, hogy a cselekvés nem volt szándékos, akkor nem keresünk belső okokat (KELLEY, MICHELA, 1984).

Kelley háromdimenziós elméletében – több megfigyelés esetén – azzal foglalkozik, hogy az egyén milyen információt használ oksági következtetéséhez. Ezek a következők: 1. A *konszenzus*: mások hogyan szoktak az adott helyzetben viselkedni, 2. A *konzisztencia*: a személy különböző időpontokban ugyanilyen helyzetben hogyan szokott reagálni. 3. *Megkülönböztethetőség*: a személy más tárgyakkal kapcsolatban hogyan szokott viselkedni (TEDESCHI, SKOLD, 1976). Ezen információk alapján dönthet a személy, hogy a három dimenzió közül melyik lehet az ok. Az okot kereshetjük abban az entitásban, amellyel találkozik a személy magában a szituációban vagy a személy belső tulajdonságaiban. Egyszeri megfigyelés esetén a megfigyelő a fenti információk hiányában meglévő, az emberek viselkedésével kapcsolatos sémáit használja (KELLEY, MICHELA, 1984).

Az iskolai teljesítménnyel kapcsolatban a legfontosabb kérdés a siker és a kudarc attribúciója. Heider figyelt fel legelőször arra, hogy a szándékokra irányuló attribúciókat nem lehet anélkül tenni, hogy feltételeznénk, hogy a cselekvő előre látja cselekedete következményét, és hogy képesnek ne tartanánk azt megtenni (TEDESCHI, SKOLD, 1976). Az, hogy milyen képességeket tulajdonít a megfigyelő a cselekvőnek, függ a feladat szelektált nehézségétől. Például, ha a cselekvő egy túl könnyű feladatban teljesít sikeresen, akkor nem lehet messzemenő következtetéseket levonni a képességeire vonatkozólag, hasonlóképpen a túl nehéz feladaton elért kudarc esetében sem. A legtöbb támpontot a közepesen nehéz feladatok biztosítják.

Weiner foglalkozik részletesen a teljesítményattributionáció kérdésével. Modelljében az okok három dimenzió mentén helyezhetők el: kontrollhely, stabilitás, ellenőrizhetőség (HEWSTONE, ANTAKI, 1995). Ezek kombinációi nyolc változatot adnak ki, a választott ok határozza meg a személy viselkedését. A kontrollhely fogalmát Heider vezette be 1958-ban (FORSYTH, MCMILLAN, 1981). A kontroll helye lehet külső vagy belső. Belső az attribúció, ha az egyén önmagában, saját tulajdonságaiban, szerepében keresi az okokat (pl. képesség, erőfeszítés). Külső az attribúció, ha a feladat nehézségére vagy a szerencsére vonatkozik.

Stabilitás szerint az ok lehet állandó vagy változó (HEWSTONE, ANTAKI, 1995), bár a szerencse külső és a képesség belső faktor, a szerencse jobban fluktuál, mint a képesség, így ez a második dimenzió is jelentősen meghatározza az attribúciókat (FORSYTH, McMILLAN, 1981). Az attribúció stabilitása összefügg a személy elkövetkező siker- vagy kudarcelvárásával. Az elvárások kulcsszerepet játszanak a szülők vélekedérendszerében is. Azok a szülők, akiknek a gyereke eddig jól teljesített az iskolában, a sikert valószínűleg belső, stabil tulajdonságnak fogják tulajdonítani, mint például a képesség. Azok a szülők viszont, akiknek a gyerekei általában rosszul teljesítenek, az adott jó teljesítményt inkább olyan nem stabil tényezőnek tulajdoníthatják, mint például az erőfeszítés (HOLLOWAY, HESS, 1985).

A harmadik dimenzió a kontrollálhatóság, ami azt jelenti, hogy befolyásolhatónak érzi-e az egyén az okokat. Kontrollálható például a figyelem, nem kontrollálható viszont a tanár szigorúsága (KOZÉKI, 1991). A tanulók attribúcióival foglalkozó kutatásokban azt találták, hogy a gyerekek általában csak néhány attribúciót alkalmaznak: erőfeszítés, képesség, a feladat nehézsége, szerencse (GAGE, BERLINER, 1992), tehát mintha csak két dimenziót, a kontrollhelyet és a stabilitást vennék figyelembe. A sikert általában belső, a kudarcot inkább külső okoknak szokták tulajdonítani.

Kelley elveit alkalmazva azt találjuk, hogy a minden feladattal kapcsolatban ismétlődő siker vagy kudarc (konzisztencia) egyértelműen a képességek meglétére vagy hiányára utal. Így nagy a valószínűsége annak, hogy ha egy gyerek sorozatosan jól teljesít, majd egyszer rosszul, akkor a szülők azt gondolhatják, hogy gyerekeiket valamilyen szerencsétlen véletlen akadályozta meg a jó teljesítésben vagy a tanár volt vele szigorú, inkább, mint hogy a gyerekeiket okolják ezért (pl. nem tanult). A konszenzus információt tekintve, ha mindenki jól teljesít, csak a megfigyelt személy nem, akkor nagy az esélye annak, hogy belső, személyes faktornak tulajdonítsa a megfigyelt a teljesítményt (TEDESCHI, SKOLD, 1976).

A hetvenes évek elején Weiner és kollégái újrafogalmazták Atkinson klasszikus teljesítménymotiváció elméletét. Szerintük a teljesítményszükséglet (nAch) az okok észlelésén keresztül hat, ami befolyásolja a sikerre vagy kudarcra adott érzelmi reakciókat, a további sikerre (kudarcra) vonatkozó elvárásokat és a későbbi teljesítményt. Sikertelenség esetén a sikerorientáltak (magas nAch) az erőfeszítés hiányának tulajdonítják a teljesítményt, a kudarcok (alacsony nAch) pedig a képesség hiányának. Erőfeszítés hiánya esetén, mely nem stabil, belső ok, a személy szégyent érez, és elvárásokat a későbbi sikerekre. Ha a cselekvő képesség hiányának tulajdonítja (belső, stabil ok) a kudarcot, akkor kevésbé érez szégyent, de az elvárásai is alacsonyabbak lesznek a sikerre (COVINGTON, OMELICH, 1984).

Vizsgálatunkban a szülők attribúcióit, vélekedéseit próbáltuk feltárni. Kíváncsiak voltunk arra, minek tulajdonítják gyermekük teljesítményét. Mennyire tartják fontosnak a teljesítményt, és mit gondolnak arról, hogy mire alkalmas? Milyen nézetekkel járnak együtt teljesítményattribúcióik, és van-e a különböző nézetek között koherencia? Összefüggenek-e a nézetek és a konkrét cselekedetek (teljesítménynövelés, iskolai feladatokban segítség)?

A VIZSGÁLAT

Hipotézisek

Célunk az volt, hogy megtudjuk, vajon a szülők vélekedései az iskolával, a gyermekükkel kapcsolatban hogyan befolyásolja viselkedésüket, azaz bevallásuk szerint hogyan próbálják meg gyerekeik iskolai teljesítményét növelni, hogyan segítenek a gyerekeknek a tanulásban.

- A jobban tanuló gyerekekkel elégedettebbek a szülők, mint a kevésbé jól tanulókkal.
- A jól és rosszul tanulókkal máshogyan foglalkoznak a szülők. A jobb tanulóknál inkább a képességeket próbálják fejleszteni.
- A magasabb végzettségű szülők is inkább a képességeket igyekeznek fejleszteni a mechanikus segítség mellett (pl. a házi feladat ellenőrzése); az ő gyerekeik jobb teljesítményt érnek el.
- A jó tanulók sikereit a szülők inkább a gyermeknek tulajdonítják, illetve az otthoni foglalkozásnak, nevelésnek, míg a rossz tanulóknál inkább az iskolának, tanároknak.
- A teljesítmény eredetére vonatkozó elképzelések kihatnak a viselkedésre.
- A szülői szerepmegosztással összhangban a szülők közül inkább az anya foglalkozik a gyerekekkel, mint az apa.

Módszerek

A vizsgálatot kérdőívvel végeztük. Ahol lehetett, a tanulóknak mindkét szülője kitöltötte a kérdőívet. A kérdőív összeállításához segítségül néhány interjút készítettünk. 1998 őszén egy szegedi általános iskola harmadik osztályos tanulói közül kiválasztottunk nyolcat, az osztályfőnökök megítélése alapján, a négy „legjobb”, illetve „legrosszabb” tanulót. Az ő szüleikkel készítettünk interjút. A szülők igen együttműködők voltak, az apák is szívesen bekapcsolódtak a beszélgetésbe. A kérdőíveket az elkészült interjúk alapján állítottuk össze.

Vizsgálati eszközök

A kérdőív (megtalálható mellékletben) tartalmaz néhány kérdést a szülő *gyermekéről kialakított képéről*. Ezek a következők: általános elégedettsége gyermekével és a gyermek iskolai munkájával kapcsolatban, a gyerek szorgalmáról és okosságáról való véleménye. Ezek a kérdések öt fokozatú, Likert típusú kérdések voltak.

A következő kérdéscsoport a szülő *teljesítménynövelő, segítségadó* módszereit vizsgálja. Ezeknél a kérdéseknél több alternatív lehetőség között lehetett választani. *Teljesítmény növelése*: segítség a leckében, ajándék adása, puszi, dicséret, a tanulás

fontosságának hangsúlyozása, bátorítás, pénzjutalom, példaállítás, eltűnt a tévétől. *Tanulásban segítés:* Együtt tanulás, a feladatok strukturálása, tanulni tanítás, plusz feladatok kitzúzése, házi feladat ellenőrzése, könyvek vásárlása, magántanár felfogadása.

Egy-egy kérdés vonatkozott a szülők *vélekedéseire* a tudás fontosságáról, az iskolai feladatáról, az iskolai teljesítmény szerepéről. Ezek a kérdések nyitottak voltak.

Egy ötfokozatú skála segítségével rákérdeztünk még arra, hogy *mennyire tartják fontosnak az iskolai teljesítményt*.

A *teljesítményattribúcióra* vonatkozó kérdés szintén válaszalternatívákat tartalmazott, melyek közül hármat kellett kiválasztani. Azt kérdeztük a szülőktől, hogy vajon miben látják gyermekük iskolai sikerének (sikertelenségének) az okát. A lehetséges válaszok: tanári felkészültség, tanári bánásmód, otthoni példa, tananyag, az iskola erőssége, gyerek esze, családi nevelés, gyerek szorgalma, amit otthonról hoz a gyerek, a szülő segítése.

Végül néhány, a *szülőre vonatkozó adatot* kértünk.

A gyerekek teljesítményének megállapításához a félévi jegyek átlagát vettük alapul (matematika, irodalom, nyelvtan, környezetismeret, idegen nyelv – ahol volt).

A vizsgálati személyek

Szeged négy iskolájának harmadikos osztályaiban végeztük a felmérést. Az iskolák között szerepelt két belvárosi, egy lakótelepi és egy külterületi iskola. Az osztályok minden tanulója megkapta egy borítékban a két kérdőívet, egyet az apának, egyet az anyának. A kérdőíveket a tanárok szedték össze. Így összesen 102 APA és 127 ANYA kérdőívet kaptunk vissza. A tanulók között 65 fiú és 64 lány szerepelt.

EREDMÉNYEK

A szülők iskolai végzettsége

Természetesen, mint várható is, a szülők iskolai végzettsége kapcsolatban áll egymással. A gyerek iskolai teljesítményével az anya végzettsége korrelál (kontingencia-koefficiens, $\phi = 0,629$; szignifikanciaszint, $p = 0,002$). Ezen túl az egykoron (saját bevallásuk szerint) jól tanuló szülők gyerekei jobb eredményeket érnek el. (Anyák: $\phi = 0,416$; $p = 0,05$; apák: $\phi = 0,662$, $p = 0,000$.)

A szülők megítélése a gyerekről

A tanulókról alkotott kép általában nagyon pozitív, nincsen túl nagy szórás. Ennek ellenére egyes esetekben kimutathatók összefüggések más változókkal.

Az apa és az anya megítélései a gyerekről elég hasonlóak és összefüggnek egy-

mással. Ahol van különbség kettejük véleményében – a gyerek iskolai munkájával való elégedettség, illetve a gyerek okossága –, ott az anya szigorúbban ítéli meg a gyereket, vagyis az apák pozitívabban jellemezték a gyereket. Ez az első példa az anyák és az apák eltérő szerepére a családban: főleg az anya az, akinek kontrollálnia kell a gyerek iskolai előmenetelét.

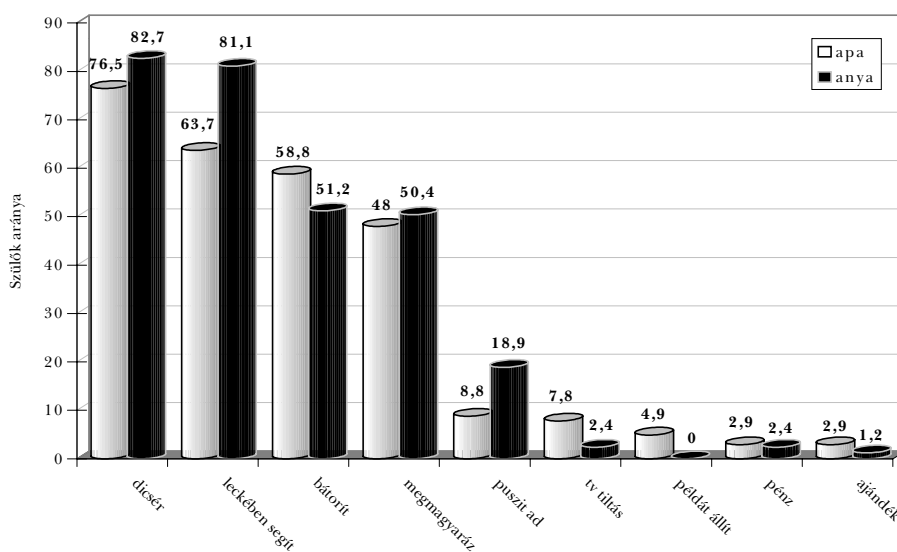
A jó tanulókkal mind az apák, mind az anyák elégedettebbek (apa: $\phi = 0,761$, $p = 0,000$; anya: $\phi = 0,686$, $p = 0,000$), és az anya okosabbnak is tartja őket ($\phi = 0,621$, $p = 0,004$), mint a rosszabb tanulók anyái.

Bár alacsony a korreláció, azok az apák, akiknek magasabb a végzettségük, elégedettebbek a gyermekükkel, és okosabbnak is tartják őket. A magasabb végzettségű anyák is okosabbnak tartják a gyereküket. Az alacsonyabb iskolázottságú szülők elvárásai magasabbak a gyermekeikkel szemben (SCHNEIDER, COLEMAN, 1993), ami egybeesik az itt kapott eredményekkel, vagyis, hogy az alacsonyabb végzettségű szülők nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a jó teljesítménynek, megítélésük az eredményekről szigorúbb.

Úgy tűnik, az iskolai teljesítményt a szülők nagy része nagyon fontosnak tartja. Az apák átlaga ebben a kérdésben $1,85 (\pm 0,52)$, az anyák esetében ez $1,84 (\pm 0,51)$. Az 1-es ezt jelentette az öt skálafokozat közül: „a teljesítmény a legfontosabb”.

Teljesítménynövelő törekvések

Mint az az 1. ábráról látszik, a legjellemzőbb módszerek a dicséret, a leckében való segítség, a bátorítás és a teljesítmény fontosságának magyarázása. Kisebb szerepet kap a puszi, tévétől eltiltás, példaállítás, illetve pénz vagy ajándék adása.

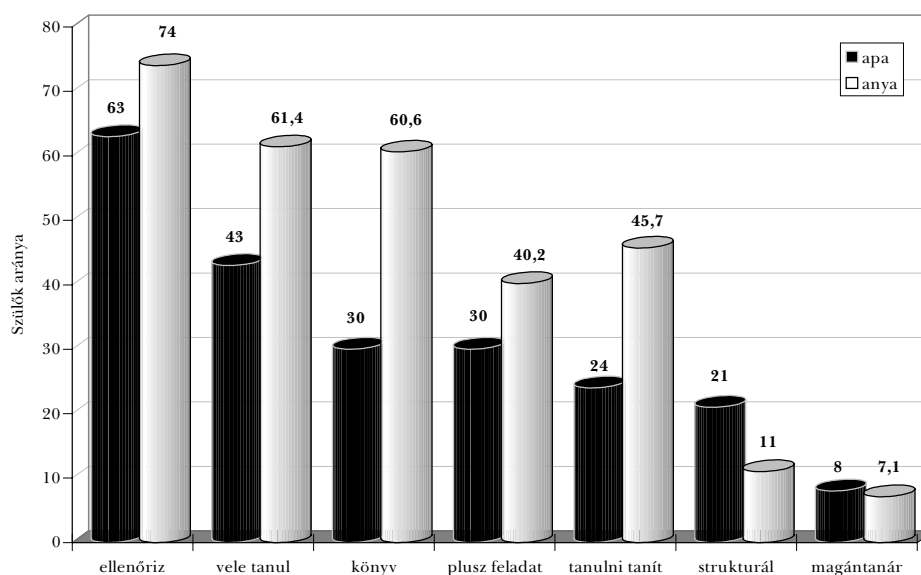
1. ábra. Teljesítménynövelő módszerek

Az anyák otthoni szerepe látszik körvonalazódni ebben a kérdésben: ők többet foglalkoznak a gyerekekkel otthon, mint az apák. Egy másik kérdésből kiderül, hogy az apák megítélése szerint az anyák 94%-a segít valahogy a gyerekeknek, az apák közül csak 59%. Az anyák bevallása szerint az anyák 95%-a, az apák 45%-a segít. Szignifikáns különbség az apák és anyák között annyi, hogy az anya az, aki inkább leül a gyerekekkel a leckét megírni, pusztit ad jutalmul.

A szülők iskolai végzettségével kapcsolatban nem mutathatók ki szignifikáns eltérések, tehát nem igazolódott be az a hipotézisünk, miszerint a magasabb iskolai végzettségű szülők más módszereket helyeznének előtérbe gyermekük iskolai sikerének növelése érdekében.

A tanulásban való segítségadás

A szülők leggyakrabban a leckét ellenőrzik, a gyerekekkel együtt tanulnak, tehát elsősorban csak a jelen problémára koncentrálnak: teljesítsék az elvárásokat. Tanulni csak az anyák 45%-a tanít (saját bevallása szerint!), az apáknak kb. 23%-a (2. ábra).

2. ábra. Hogyan segítenek a szülők a tanulásban?

Az anya tanul többet a gyerekekkel, inkább ő tanítja tanulni, mint az apa. Az apa viszont gyakrabban strukturálja a gyerek tanulását, azaz megmondja neki, mikor, mit tegyen.

Az iskolai tudás fontossága

Ez nyitott kérdés volt. Az erre adott válaszokat összevontuk nagyobb csoportokba. Az így létrejött kategóriák:

A tudás ismeretet ad. Ebben a kategóriában a legtöbben azt említették, hogy az általános iskolában megszerzett tudás adja az alapot ahhoz, hogy a gyerek továbbtanuljon. Nagy súllyal szerepelt még az, hogy a tudás egyben műveltség, illetve alapfokú ismeret. Ide soroltuk még az önképzést is.

A tudás közvetít a társadalom felé. A tudás eligazodást nyújt az életben, felkészít rá, a hivatáshoz készít elő, fontos a társadalmi beilleszkedéshez.

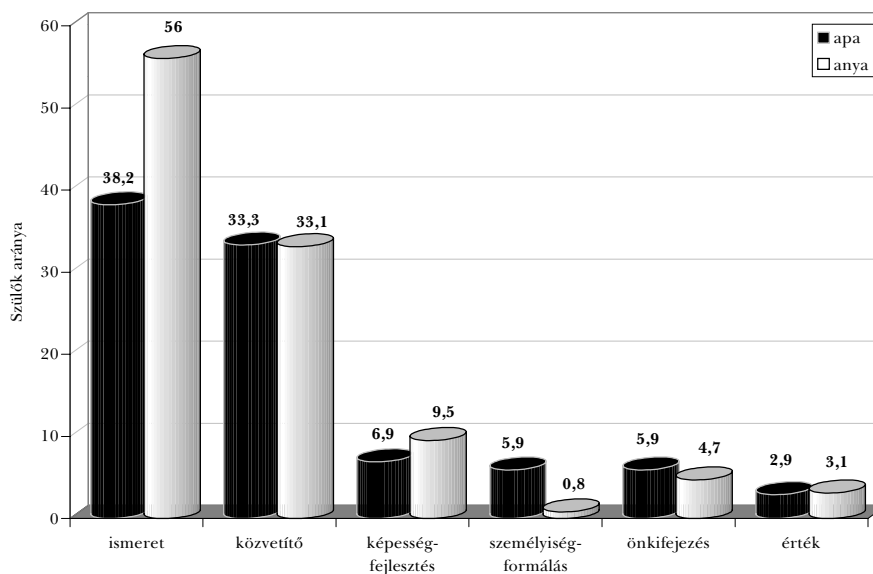
A tudás fejleszt, képességeket ad. Ebbe a kategóriába tartozott, hogy a tudás intelligenssé tesz, fejleszti a logikai képességeket, megtanít gondolkodni, képessé tesz arra, hogy problémahelyzetben jól tudjuk azt megoldani.

A tudás önállóságot, önkifejezést biztosít. A tudás alapján önállóan tudunk véleményt alkotni, kérdéseket felvetni. Aki tudással rendelkezik, magabiztos, önálló, meg tudja valósítani önmagát, eléri céljait, önálló életszemlélettel rendelkezik.

A tudás formálja a személyiséget. A tudás rendszerességre nevel, meghatározza az ember jellemét, érdeklődést alakít ki, szorgalmassá tesz, sikerélményt biztosít.

A tudás értéket biztosít. Érték önmagában, amit nem lehet elvenni az embertől. A tudás tartalmazza az élet értékeit, hatalmat biztosít.

Látható, hogy a szülők igen változatos, sokszínű válaszokat adtak egy-egy kérdésre, bár sokszor talán nem is a kérdésre válaszoltak. (Gondolok itt például arra, hogy a tudás szorgalmassá tesz.)

3. ábra. Az iskolai tudás szerepe

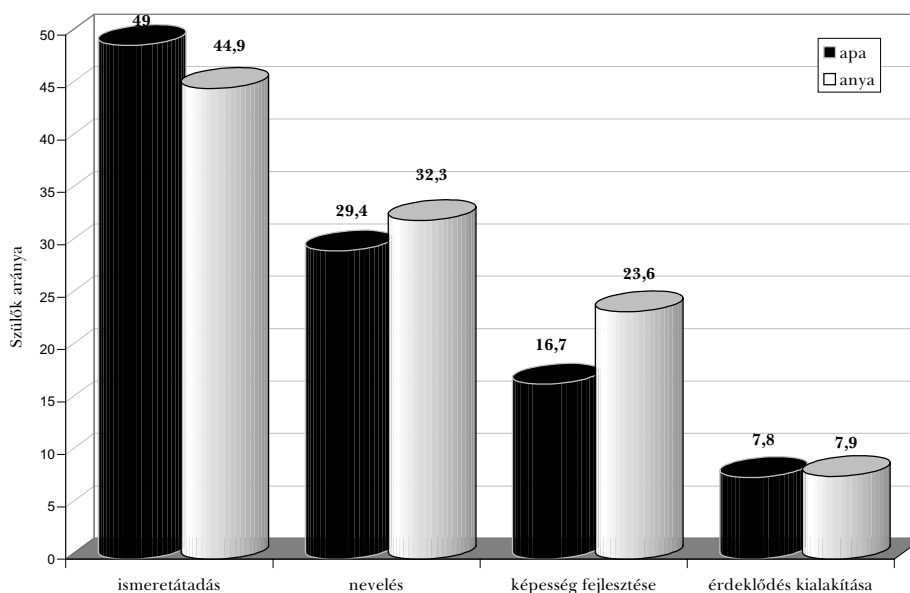
A 3. ábrán látható, hogy a szülők leginkább a tudás ismeretfunkcióját tartják szem előtt, esetleg azt, hogy a gyerek jól beilleszkedjen a társadalomba. Az, hogy a gyerekek személy szerint mekkora belső haszna (fejlesztés, önállóság, személyiségformálás) származik a tudásszerzésből, úgy látszik, másodlagos jelentőségű.

Az iskola feladata

Ez a kérdés is nyitott volt, így a kezdeti válaszokat, mivel igen sok volt belőlük, kategóriákba vontuk össze. Az összevonással három kategóriát kaptunk, melyek következők:

Az iskola feladata a gondolkodás és a képességek fejlesztése. Az iskola tanítson meg tanulni, fejlessze ki az alapképességeket (írás, olvasás, számolás), fejlessze a képességeket. Alakítson ki célirányos gondolkodást, a gyerekek kreativitását, problémamegoldó készségét, logikai gondolkodását fejlessze. A gyerek az iskolában tanulja meg az önálló ismeretszerzés módját.

Ismeretátadás. Tanítsa meg az iskola az élethez szükséges alapismereteket, biztosítson alapműveltséget, egyszóval oktasson.

4. ábra. Az iskola feladata

Nevelés. Az iskolában a gyereket szocializálni kell, hogy megtanulja, hogyan kell helyesen viselkedni, mit jelent az erkölcs. A gyerekeket szoktassák fegyelemre, szorgalomra, rendszerességre, felelősségvállalásra, toleranciára, önkontrollra.

Tanítsák meg, hogyan kell értékítéletet kialakítani. Fontos a tanárok példamutatása mindezekben. Ebben az igen érdekes felsorolásban nagyon sok olyan van, ami talán inkább a szülők, a család feladata lenne. Érdekes lehet azt megkérdezni a szülőktől, hogy mit tartanak a saját feladatuknak ezzel szemben.

Érdeklődés. Az iskolában a tanároknak ki kell alakítaniuk a gyerek érdeklődését.

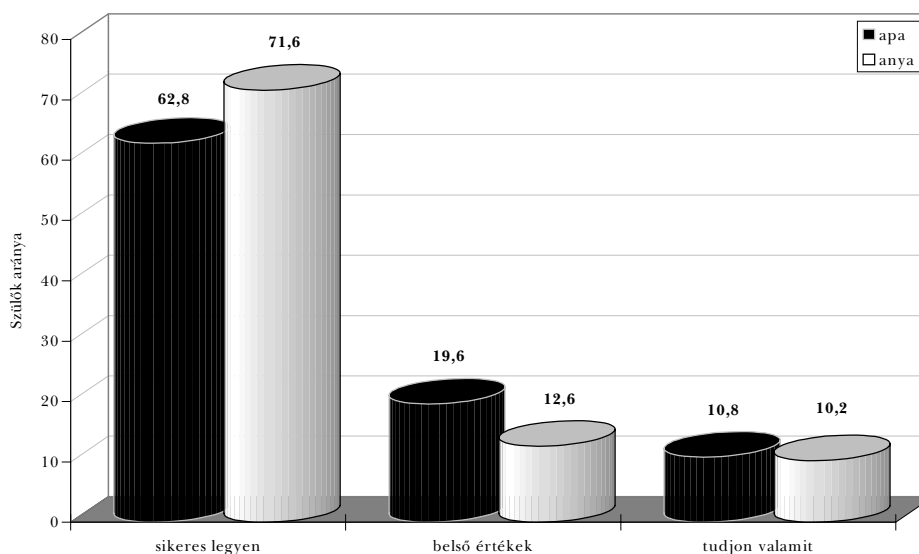
Nem jelentős arányban, de egy-két szülő megemlítette a testi nevelés fontosságát, az egészségnevelést.

A 4. ábrán láthatjuk, hogy az iskola elsődleges feladata az ismeretátadás (a szülők mintegy fele megnevezte), ettől jelentősen elmarad a nevelés (kb. 30%) és a képességfejlesztés.

Az iskolai teljesítmény szerepe

Erre a kérdésre igen sok olyan választ kaptunk, ami talán túlmutat a kérdés szűken vett értelmezésén, de azért itt is kirajzolódni látszanak csoportok a válaszokból. A létrejött kategóriák:

A jó teljesítmény biztosítja a belső értékek kifejlődését, segít az önmegvalósításban. Ebbe a kategóriába azokat az „erényeket” soroltuk, melyek az ember belső értékét növelik, nem valami anyagi, külsődleges céllal kapcsolatosak. Ha jól teljesít gyerek az iskolában, akkor pozitív életszemlélete alakul ki (?!), kiegyensúlyozott lesz, nő az önismerete, az érdeklődése. A jó iskolai teljesítmény által a gyerek olyan pályát tud választani, amelyet szeretne, ezáltal elérheti céljait, megvalósíthatja önmagát. A jó teljesítmény önbizalmat, nagyobb önértékelést biztosít, fejleszt, növeli a tudásvágyat, kialakítja az érdeklődést.

5. ábra. A jó teljesítmény szerepe

Biztosítja a tudást. Ezáltal értelmes, művelt lesz, meglesz az élethez szükséges alaptudása. Ha jól teljesít a gyerek az iskolában, tájékozott, kultúrált lesz, kialakul a világszemlélete.

A jó teljesítmény sikerhez vezet. A legnagyobb arányban megjelenő válasz a közeli jövőre koncentrál, a jó teljesítmény a sikeres felvételi, a továbbtanulás záloga. A gyerek, ha jól teljesít, elismerést szerezhet, megtalálja majd a helyét az életben. Biztosítva lesz számára a sikeres jövő, karrier, így lehet csak belőle valaki. A későbbiekben sikeresen tudja majd a munkáját ellátni.

Látszik, hogy a siker a leghangsúlyosabb, ebben látják főleg a teljesítmény szerepét (5. ábra). Tehát elsősorban azért kell jól teljesíteni, hogy az életben előrehaladhassunk, a személyes tényezők kisebb jelentőséget kapnak.

Az anya iskolai végzettségével összefüggött az első kategória választása. Tehát a magasabb végzettségű anyák gyakrabban jelölték meg a jó teljesítmény szerepét a belső értékek kifejlesztésében ($\varphi = 0,317$, $p = 0,003$).

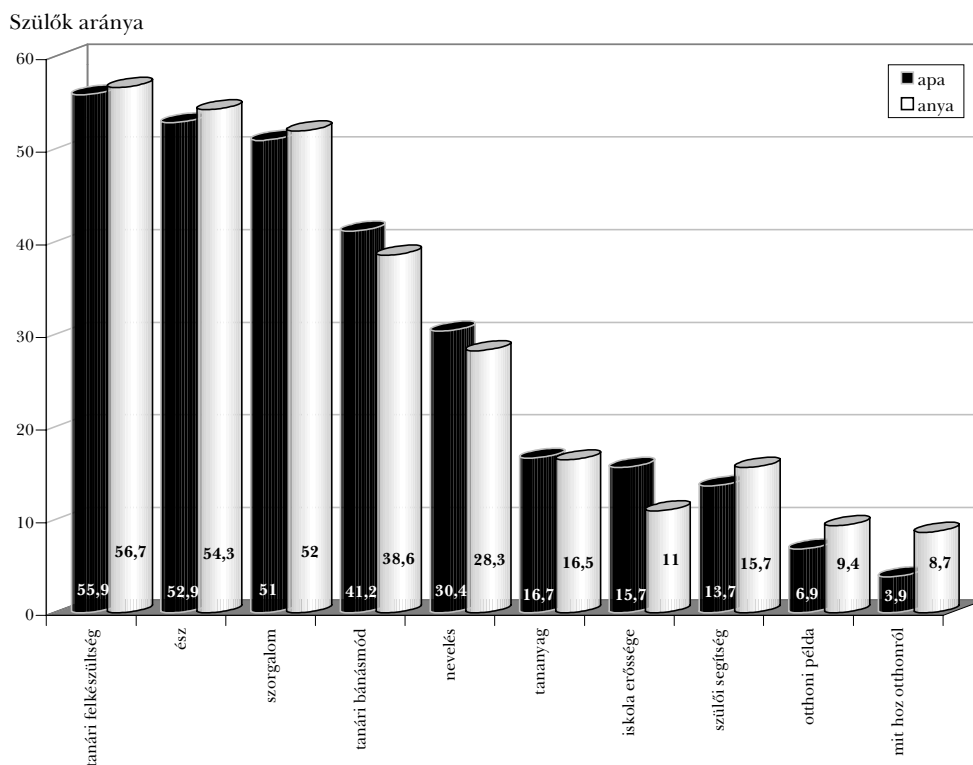
Teljesítményattribúciók

A 6. ábrán látható, hogy a szülők a tanulók teljesítményében a legnagyobb szerepet a tanárok felkészültségének, a gyerek eszének és szorgalmának tulajdonítják. Ezeket a lehetőségeket a szülők 50-60%-a bekarikázta. Szintén nagy jelentőséget tulajdonítanak a tanárok bánásmódjának, az otthoni nevelésnek. A maradék öt kategória (a tananyag milyensége, az iskola erőssége, a szülői segítség, az otthoni példa és az, hogy mit hoz otthonról a gyerek) előfordulási aránya már 20% alatt maradt.

Ha ezeket a kategóriákat összevonjuk iskola, gyerek, illetve szülői eredetű hatásokra, akkor azt látjuk, hogy a szülők magukat érzik legkevésbé felelősnek a gyermekük iskolai előmenetelében (7. ábra). Ezeket a lehetőségeket a szülők kb. 20%-a választotta. A legtöbb – 50% körül – gyermekükben keresik a teljesítmény eredetét.

Megvizsgáltuk azt is, hogy a teljesítményattribúciók hogyan függnak össze a szülők viselkedésével (1. táblázat). Akik szerint fontos a tanár felkészültsége az iskolai sikerben, segítenek a gyereküknek a leckében. Szerintük nem a tanári bánásmód a fontos, inkább az, amit a gyerek otthonról hoz, és amilyen szorgalmas. A tananyag fontosságát hangsúlyozó szülők többet segítenek a házi feladatban, és kevésbé jelölik meg a nevelés szerepét mint teljesítményt meghatározó tényezőt. Ebben a tanulás fontosságának hangsúlyozása látszik, inkább az lehet a fontos, hogy mit tanul meg a gyerek, mint az, hogy hogyan. Akik szerint viszont a tanári bánásmód meghatározó a teljesítményben, többet dicsérik, bátorítják gyermeküket. Ezek a szülők ezek szerint nemcsak a tanári, hanem a szülői bánásmódot is fontosnak tartják. Hasonló szemléletűek a nevelés fontosságát kiemelő szülők is, akik említik még az otthoni példát, és kevésbé tartják fontosnak a tananyagot.

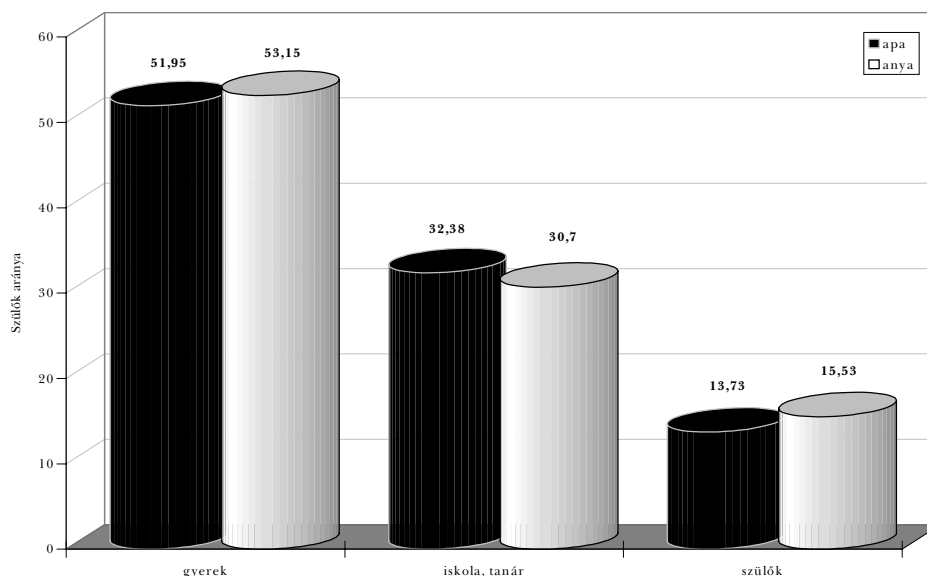
Akik azt említették, hogy az a meghatározó, amit a gyerek otthonról hoz, ezt ki is fejezik cselekedetben, hiszen nagyobb arányban említették azt, hogy könyvet vesznek gyermeküknek. Ajándékokkal is igyekeznek ösztönözni gyerekeiket. Végül nézzük, mit gondolnak azok, akik inkább a gyerekekre (ész, szorgalom) tették a hangsúlyt. Az ilyen szülők többet dicsérik, bátorítják gyermeküket. Akik a szorgalmat jelölték be, ezt úgy próbálják meg növelni, hogy megmagyarázzák gyerekeiknek, milyen fontos a tanulás.

6. ábra. Teljesítményattributioni

1. táblázat. A teljesítményattribúciók összefüggése a szülők viselkedésével

Teljesítményattribúciók							Teljesítmény növelése						Segítés	
tanár fel- készültsége	tanári bánság	tananyag	nevelés	otthoni példa	mit hoz	szorgalom	leckében segít	ajándék	dicsér	puszi	magyaráz	bátorít	könyvet vesz	magán- tanár
- 0,264 0,003	0,182 0,040				0,200 0,024		0,311 0,000			0,183 0,040			0,317 0,001	
									0,282 0,001			0,307 0,000		
			- 2,223 0,012				0,199 0,025							
			0,184 0,038											
													0,2 0,046	
								0,269 0,002						
									0,311 0,000		0,294 0,001	0,206 0,020		
														0,392 0,000
									0,322 0,000			0,207 0,020		

7. ábra. A teljesítmény eredete

ÖSSZEGZÉS

Az eredmények azt mutatják, hogy a szülők képe gyerekeikről nagyon pozitív, ami egybevág HALLE és munkatársai eredményével, valamint a státus meghatározó szerepe is, hiszen az anyák iskolai végzettségével összefüggött a gyerek iskolai teljesítménye. Ebben az életkorban az iskolai teljesítményt nagyon fontosnak tartják a szülők, szerepét pedig a sikerek elérésében látják.

A jó tanulókkal a szülők elégedettebbek, okosabbnak tartják őket. Ennek megfelelően a szülők kevesebbet is tanulnak velük, mert ezek szerint egyedül is jól boldogulnak. A szülők többségének véleménye szerint a gyerek teljesítményében legkevésbé a szülő játszik szerepet.

CHRYSTAL és STEVENSON eredményeivel összhangban a magyar szülők is leginkább a direkt segítségi módszert alkalmazzák a gyerekeiknek való segítségben (az első két helyen szerepel a házi feladat ellenőrzése, illetve az együtt tanulás).

A teljesítményattributioni, a segítség és a teljesítménynövelés alapján két szülői csoport látszik elhatárolódni: akik inkább a tanulásra teszik a hangsúlyt, és akik inkább a nevelésre. Az első csoportba tartozó szülők a tanár felkészültségét, a gyerek szorgalmát hangsúlyozzák, és azt, hogy mit hoz otthonról; segítenek a gyereknek a házi feladatban, könyvet vesznek nekik. Az a fontosabb, mit, mennyit tanul, nem az, hogy hogyan. A második csoportba tartozó szülők kiemelték a tanári bánásmód szerepét, az otthoni példát a teljesítményben, dicsérnek, bátorítanak. Itt inkább az affektív tényezőkn van a hangsúly.

József Attila Tudományegyetem, Pszichológia Tanszék

Név: _____

Ez a kérdőív a család és az iskola kapcsolatát vizsgálja. Arra kérem, hogy figyelmesen olvassa el a kérdéseket és válaszoljon mindegyikre. Amikor „a gyermekéről” kérdezem, gondoljon arra, amelyik harmadikos. Az adatokat titkosan kezeljük. Segítségét köszönjük.

1. Mennyire van gyermekével megelégedve általában?
 1. Nagyon elégedetlen vagyok vele.
 2. Elégedetlen vagyok vele.
 3. Is-is.
 4. Meg vagyok vele elégedve.
 5. Nagyon meg vagyok vele elégedve.
2. Mennyire van gyermeke iskolai munkájával megelégedve?
 1. Nagyon elégedetlen vagyok vele.
 2. Elégedetlen vagyok vele.
 3. Is-is.
 4. Meg vagyok vele elégedve.
 5. Nagyon meg vagyok vele elégedve.
3. Mennyire szorgalmas?
 1. Nagyon lusta.
 2. Lusta.
 3. Nem nevezhetném sem lustának, sem szorgalmasnak.
 4. Szorgalmas.
 5. Nagyon szorgalmas.
4. Mennyire tartja okosnak?
 1. Nagyon okos.
 2. Okos.
 3. Sem nem okos, sem nem buta.
 4. Nem okos.
 5. Buta.
5. Mennyire szereti gyermeke az iskolát?
 1. Nagyon szereti az iskolát.
 2. Szereti az iskolát.
 3. Nem mondhatom azt sem, hogy nem szereti, de azt sem, hogy szeretné.
 4. Nem szereti az iskolát.
 5. Utálja az iskolát.

6. Miért szeret gyermeke iskolába járni (amennyiben szeret)?

1. Társak
2. Tanárok
3. Tantárgyak
4. Egyéb: *(Kérem, írja a vonalra)* _____

Most néhány, Önre vonatkozó kérdést szeretnék feltenni.

7. Milyen fontos volt az iskola az ön életében?

1. Nagyon fontos volt.
2. Fontos volt.
3. Fontos is volt, meg nem is.
4. Nem volt fontos.
5. Egyáltalán nem volt fontos.

8. Mennyire szeretett (általános) iskolába járni?

1. Nagyon utáltam iskolába járni.
2. Nem szerettem iskolába járni.
3. Nem is szerettem, de nem is utáltam iskolába járni.
4. Szerettem iskolába járni.
5. Nagyon szerettem iskolába járni.

9. Mennyire volt hasznos az Ön számára az iskola?

1. Nagyon hasznos volt.
2. Hasznos volt.
3. Nem volt sem hasznos, de felesleges sem.
4. Felesleges volt.
5. Teljesen felesleges volt.

10. Az Ön szülei mennyire voltak Önnel megelégedve?

1. Nagyon elégedetlenek voltak velem.
2. Elégedetlenek voltak.
3. Nem voltak különösebben sem elégedettek, sem elégedetlenek velem.
4. Meg voltak velem elégedve.
5. Nagyon elégedettek voltak.

Ennél a kérdésnél kérem, hogy három, az Ön által leggyakrabban alkalmazott módszert karikázzon be.

11. Milyen eszközökkel növeli gyermeke teljesítményét?

1. Segítek neki.
2. Ajándékot adok neki.
3. Megpusztilom.
4. Megdicsérem.
5. Magyarázom neki, milyen fontos tanulni.
6. Bátorítom.
7. Pénzt kap.
8. Jól tanuló gyerekekre hivatkozom.
9. Nem nézhet tévét.
10. Egyéb: *(Kérem, írja a vonalra)* _____

Ennél a kérdésnél bármennyi választ megjelölhet.

12. Hogyan segít gyermekének a tanulásban?

1. Odaülök mellé, vele tanulok.
2. Strukturálok, mikor, mit csináljon.
3. Megtanítom tanulni.
4. Plusz feladatokat adok neki.
5. Ellenőrzöm a házi feladatát.
6. Hasznos könyveket veszek neki.
7. Magántanárt fogadok mellé.
8. Egyéb: *(Kérem, írja a vonalra)* _____

13. Ha segít gyermekének valaki a tanulásban, ki az? *(Több választ is bekarikázhat)*

1. Anya
2. Apa
3. Testvér
4. Magántanár
5. Az iskolától kérünk segítséget.
6. Egyéb: *(Kérem, írja a vonalra)* _____

14. Miért fontos az iskolában megszerzett tudás? *(Kérem, fogalmazza meg néhány mondatban!)*

15. Miben látja az iskola funkcióját? *(Kérem, fogalmazza meg néhány mondatban!)*

16. Mennyire fontos a jó teljesítmény?

1. Ez a legfontosabb.
2. Fontos.
3. Nem olyan fontos.
4. Más dolgok sokkal fontosabbak.

17. Mihez kell a jó iskolai teljesítmény? *(Kérem, fejtse ki néhány mondatban!)*

18. Min múlik az iskolai jó teljesítmény? *(Kérem, karikázzon be négyet az alábbiak közül, amelyeket legfontosabbnak tart.)*

1. A tanárokon: mennyire felkészültek.
2. Tanárokon: milyen a személyiségük (pl. engedékeny, szigorú... stb.).
3. Az otthoni példán.
4. Tananyagon.
5. Az iskola erősségén.
6. A gyerek eszén.
7. Családi háttér: a szülők milyen stílusban nevelnek.
8. Szorgalmon.
9. Mit hoz otthonról a gyerek.
10. Szülői segítségen.
11. Egyéb: *(Kérem, írja a vonalra)* _____

Végül néhány Önre vonatkozó adatot szeretnék kérni.

19. Ön milyen jegyeket vitt haza az általános iskolában? _____

20. Milyen iskolai végzettséggel rendelkezik?

1. 8 általános
2. Középiskola
3. Érettségi
4. Főiskola, egyetem

21. Mi a foglalkozása? _____

22. Mennyi idős?

--	--

 éves

23. Hány gyerek van a családban?

--	--

IRODALOM

- CHAO, R. K. (1996) Chinese and European American mothers' beliefs about the role of parenting in children school success. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 27, 403–423.
- COVINGTON, M. V., OMELICH, C. L. (1984) The trouble with pitfalls: A reply to Weiner's critique of attribution research. *Journal of Educational Psychology*, 76, 1199–1213.
- CRYSTAL, D. S., STEVENSON, H. W. (1991) Mothers' perceptions of children's problems with mathematics: a cross-national comparison. *Journal of Educational Psychology*, 83, 372–376.
- FORSYTH, D. R., McMILLAN, J. H. (1981) Attributions, affect, and expectations: A test of Weiner's three-dimensional model. *Journal of Educational Psychology*, 73, 393–403.
- GAGE, BERLINER (1992) *Educational psychology*. Houghton Mifflin Company, Boston. 338–339.
- HALLE, T. G., KURTZ-COSTES, B., MAHONEY, J. L. (1997) Family influences on school achievement in low-income, African children. *Journal of Educational Psychology*, 89, 56–67.
- HEWSTONE, M., ANTAKI, C. (1995) Az attribúcióelmélet és a társas viselkedés magyarázatai. In Hewstone, D. et al. (eds) *Szociálpszichológia*. 130–162. Közgazdasági, Jogi Könyvkiadó, Budapest

- HOLLOWAY, S. D., HESS, R. D. (1985) Mothers' and Teachers' Attributions About Children's Mathematics Performance. In Lawrence, I. E. (ed.) *Parental Belief System. Psychological Consequences for Children*. 177–199. Erlbaum Associates, Publishers Hillsdale
- KELLEY, H. H., MICHELA, J. L. (1984) Az attribúció elmélete és kutatása. In Hunyadi, Gy. (szerk.) *Szociálpszichológia*. 55–116. Gondolat Könyvkiadó, Budapest
- KOZÉKI, B. (1991) Tulajdonítás és viselkedés a személyiségfejlesztésben. *Fejlesztő pedagógia*. 1, 24–29.
- SCHNEIDER, B., COLEMAN, J. S. (1993) *Parents, Their Children and Schools*. Westview Press, Boulder, San Francisco, Oxford
- SZABÓ É. (1997) A szociális megismerés alapjelenségei. In Mészáros A. (szerk.) *Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága*. 86–101. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- TEDESCHI, J. T., SKOLD, S. L. (1976) *Social psychology*. John Wiley Sons, New York

PARENTS' BELIEFS ABOUT SCHOOL, ATTRIBUTIONS ABOUT PERFORMANCE AND THEIR CHILDREN'S ACADEMIC ACHIEVEMENT

MOLNÁR, ZSUZSA

Student outcomes are determined by a lot of factors, which is with scientific methods studied by researchers: it may be the relationship between the outcomes and the intelligence of the child, the education, or circumstances at home and in school. Non-professionals might also have some notable conceptions about the influence on achievement; it could be interesting to examine the beliefs of parents. What do parents think about the reason of differences in children's performance? Is there any connection between the beliefs and the outcomes, and what is it like? Students learn at school, and at home too, and their parents help some way or another. We would like to find out how and what it is determined by? Is it related to achievement attribution of children or not? We conducted a questionnaire inquiry in four schools in Szeged in 1999. We asked third class students' parents to answer the above – mentioned questions. We would like to get the parents' view about their children, which has turned out to be very positive. We have examined how parents try to help their children enhance their achievement in school. It does not seem to be related to the performance attribution. We have surveyed parents' beliefs and expectations about the school and achievement, which is very many-sided. We have found that the mothers' qualification is related to the students' outcomes, in agreement with other studies in the field. When parents help their children to succeed, they concentrate on the urgent problems in the first place, they are not interested in improvement in the long run. Parents attribute good performance first of all to their children, and at last to themselves.

Key words: *parents' beliefs, attributions, academic achievement, parents' attitudes, grade 3*